

De ruimtelijke ontwikkeling van het pand Westhaven 65

Pieter Mensert

Het pand Westhaven 65 is één van de oudste huizen van Gouda. Een voorgevel met gotische kenmerken, zoals speklagen en een geprofileerde halfronde gesloten nis met negblokken, waarbinnen een deur met bovenlicht, karakteriseren het gebouw. Van origine had het pand een trapgevel. In de negentiende eeuw is deze afgeschuind en van een lijst voorzien. Binnen herinnert een balkenzolder met korbelen en sleutelstukken, voorzien van peerkraalprofielen, aan het verleden. Het plafond in de achterkamer is omstreeks 1630 door Anthony Hendriksz geschilderd. Bij de Gouwenaar is het pand bekend onder de naam Endenburg, naar het bedrijf dat er van 1910 tot rond 1990 was gevestigd. Het doel van deze bijdrage is de ontwikkeling van dit pand door de eeuwen heen te schetsen. Om tot een zo volledig mogelijk beeld te komen, zijn ook de naastgelegen panden Westhaven 64 en 66 onderzocht. Deze percelen zijn, evenals Westhaven 65, de eerste eeuwen na de uitgifte doorlopend aan veranderingen onderhevig geweest. Na 1600 is de situatie vrijwel gelijk gebleven. Verder is een lijst samengesteld van eigenaren met hun beroepen. Daarnaast is getracht het tijdstip van de bouw en de verbouwingen van het pand Endenburg te bepalen.

Omgeving

De thans gehanteerde huisnummers zijn gebruikt om een perceel mee aan te duiden. Het kan zijn dat een pand oorspronkelijk op twee percelen heeft gelegen. Bij het huisnummer is dan 'Noord' of 'Zuid' toegevoegd. Het pand Westhaven 63 bijvoorbeeld heeft oorspronkelijk op twee percelen gestaan. Het perceel aan de kant van het Tolhuis wordt Westhaven 63 Zuid genoemd en dat aan de kant van de Sint-Janskerk Westhaven 63 Noord. Een huis dat op drie percelen heeft gestaan, komt in dit deel van de Westhaven niet voor.¹ Het hofstedengeldregister van circa 1397¹ is als startpunt genomen. Voor de stroken achter de Vesten en langs de IJssel werd oorspronkelijk geen hofstedengeld betaald omdat deze in eigendom bleven van de heren Van der Goude. De Westhaven

Westhaven 65.

Foto: SAHM.

huidige huisnr	bij de uitgifte in de 13de eeuw		hofstedengeldregister				1785
			1397		1580-1945		
	bedrag	breedte	bedrag	breedte	bedrag	breedte	breedte
67/68			12	0,50	24	1,00	1,00
			12	0,50			
66					48	1,00	1,00
65	36	2,00	36	2,00		2,00	2,00
64	18	1,00	30	1,50	30	1,00	1,00
63	18	1,00	30	1,50	30	2,00	3,00
	18	1,00	18	1,00	18	1,00	
62	36	2,00	36	2,00	36	2,00	2,00
61	18	1,00	18	1,00	18	1,00	1,00
60/59	18	1,00	18	1,00	18	1,00	1,00
		-----		-----		-----	-----
totaal		9,00		10,00		11,00	11,00

vanaf de Veerstal tot en met nummer 66 behoorde tot deze strook. De bedragen van de panden Westhaven 67/68 tot 60/59 zijn, uitgedrukt in penningen, in een tabel gezet. De naar penningen omgerekende bedragen uit de hofstedengeldregisters van 1580 tot 1945 zijn eveneens opgenomen, evenals de breedten uit 1785, uitgedrukt in roeden (een roede is 3,76 meter). Het blijkt dat de eigenaren voor de meeste percelen 18 penningen hofstedengeld per roede betaalden. Een verschil tussen 1397 en 1580 is dat de eigenaar van het pand Westhaven 65 in laatstgenoemd jaar 12 penningen meer moest betalen. Ergens tussen 1397 en 1580 is de eigenaar van het pand Westhaven 65 tevens eigenaar van het perceel Westhaven 66 geworden. Hij betaalde 12 penningen voor een roede met een halve perceeldiepte. Aan de hand van het hofstedengeldregister uit circa 1397 is de situatie in de dertiende eeuw te reconstrueren. Het bedrag bij de uitgifte was 18 penningen per roede. Het is bekend dat het bedrag van latere uitgiften 24 penningen per roede was. Het perceel Westhaven 67/68 is derhalve later uitgegeven. Hetzelfde geldt voor een strook die tussen de panden Westhaven 64 en 63 heeft gelegen. Deze strook sluit aan op de gracht van de Peperstraat. Vermoedelijk was dat perceel oorspronkelijk een gracht die de Haven met de gracht van de Peperstraat verbond (zie tekening 1). Deze gracht is vóór 1397 gedempt (zie tekening 2). Onder de voordeur van het pand Westhaven 64 is nog een overdekte zijl aanwezig. Waarschijnlijk betreft dit een rudiment van de verdwenen gracht. Deze zijl is in 1609 nog beschreven. Ook wordt wel beweerd dat het een geheime gang van het kasteel is geweest.

Ontwikkeling

Schepenen van Gouda maken op 16 oktober 1386 bekend dat Katheriin, de weduwe van mr. Jacob, verklaard heeft schuldig te zijn aan Gherijd Baermtz een rente van 40 schellingen op haar huis aan de Peperstraat, dat aan de zuidzijde wordt begrensd door het huis van Jan Ysebrandtsz en aan de noordzijde door dat van Lauwe Claesz (Westhaven 65).² Op grond van de onlangs aangetroffen muurresten mag worden verondersteld dat het huis van Lauwe Claesz stenen muren had. In 1361 brandde de stad grotendeels af. Vermoedelijk is het huis daarna gebouwd. Walich Jacobs staat in 1402 borg voor het huis van Lauwe Claesz op de Westhaven naast het aan de noordzijde gele-

gen pand van Diirc Aerndss.³ Hughe Dammess staat in 1406 borg voor het huis van Lauwe Claesz op de westzijde van de Haven naast het ten noorden gelegen pand van Diirc Aerndss.⁴ Schepenen van Gouda maken op 21 september 1409 bekend dat Hughe Jacobsz en zijn vrouw Jan Broecmansdr verklaard hebben dat zij aan het Gasthuis een rente van drie Engelse nobel per jaar schuldig zijn, rustend op het huis waarin zij wonen aan de westzijde van de Haven, aan de zuidzijde begrensd door Lauwe Claesz en aan de noordzijde door Floriis Jacob Minnenz.⁵ Schepenen binnen Gouda maken op 14 mei 1426 bekend, dat Aelburch' Claes Lauwenzoonsdr verklaard heeft schuldig te zijn aan Lauwe Claesz een Engelse nobel per jaar aan rente, rustend op haar huis, gelegen aan de westzijde van de Haven. In dorso staat: 'desen bryef is Claes Kerstanz' en 'op die westside van die Haven by Floer Minnen een Engelsche nobel'.⁶ Op 16 februari 1427 maken de schepenen binnen Gouda bekend dat Kerstant Allartz verklaard heeft schuldig te zijn aan Erckenairt Claisdr vijf Franse kronen en vijf Hollandse schilden per jaar aan rente, rustend op zijn huis, gelegen aan de westzijde van de Haven (nummer 65).⁷ Vóór 1447 koopt Claes Hugenz een stuk grond van nummer 64, gelegen aan de gracht van de Peperstraat (zie tekening 3). Op 16 mei 1467 koopt Jacob Cuters een stuk grond van Claes Hugenz en een daarnaast gelegen stuk grond (achter nummer 65) van Dirc Lambrechts (zie tekening 4). Tussen 1475 en 1480 wordt achter het woonhuis Westhaven 65 een brouwerij gebouwd. Tegelijkertijd vindt een verbouwing van het woonhuis plaats. In de eerste helft van de zestiende eeuw wordt het woonhuis opnieuw verbouwd. De voorgevel, zoals wij die thans kennen, maar dan als trapgevel, wordt in deze periode aangebracht. De nog aanwezige muurstijlen met de van peerkralen voorziene sleutelstukken stammen eveneens uit deze periode. Ook de overwelfde kelder is in deze jaren aangelegd. Naar alle waarschijnlijkheid loopt de kelder door onder het pand Westhaven 64. Helaas is de kelder onder dat huis volgestort, zodat deze veronderstelling niet kan worden geverifieerd. Zodra zich in de toekomst een mogelijkheid voordoet, moet dat uitgezocht worden. Weduwe Griet Jacob Cuters verkoopt op 27 februari 1487 een stuk van de achterzijde van het perceel Westhaven 65/64 aan haar buurman Jan Jansz smit, die op nummer 63 Zuid woont. Leendert Jacobsz verkoopt op 11 oktober 1551 een huis achter Westhaven 64 aan de kant van de Peperstraat aan Heinric Ghijsbrechtsz mandenmaker (zie tekening 5). Op 13 juli 1553 krijgt Nanne Heynrickdr Scaverdaxs toestemming van de vroedschap om een oliemolen in haar brouwerij aan de westzijde van de Haven te plaatsen.⁸ Zeilmaker Jacob Adriaensz de Licht koopt in 1563 het woonhuis Westhaven 65 annex de bierbrouwerij. Zijn broer Harmen Adriaensz, ook zeilmaker van beroep, koopt in 1567 het pand Westhaven 64. De bierbrouwerij, waarvan de fundering recentelijk is teruggevonden, wordt afgebroken. Harmen Adriaensz verkoopt op 18 augustus 1571 een stuk grond aan Marritgen Joppen/Thomas Foppendr, de eigenares van het pand Westhaven 63 Zuid (zie tekening 6). Op 2 mei 1578 verkoopt Jacob Adriaensz de Licht een stuk van de grond waarop de brouwerij heeft gestaan aan zijn achterbuurman Leendert Jacobsz (zie tekening 7). Hij verkoopt op 26 november 1578 opnieuw een stuk van die grond, nu aan Cornelis Vlack, die in het pand Westhaven 63 Noord woont. In 1590 vindt de afsplitsing van Westhaven 66 plaats (zie tekening 8), terwijl na 1609 de zijl tussen de panden Westhaven 64 en 63 wordt gedempt. Vanaf 1593 woont Jacob Adriaensz Bosch, een kleinzoon van Jacob Adriaensz de Licht, in het pand Westhaven 65. In 1611 wordt het huis aan de achterzijde verlengd met een binnenhaard en een insteek. Tegelijkertijd wordt een nieuwe achtergevel aangebracht, zoals blijkt uit een teruggevonden renaissance gevelsteen met dat jaartal. Na 1600 hebben de percelen slechts kleine wijzigingen ondergaan (zie de kadastrale kaart van 1830). Het pand Westhaven 65 is in de zeventiende eeuw en rond 1750 verbouwd. In het begin van de negentiende eeuw is de trapgevel afgeschuind en van een lijst voorzien. Het pand is in

1955 gerestaureerd. Nadat de firma Endenburg het pand in de jaren negentig van de vorige eeuw had verlaten, heeft de huidige eigenaar het verbouwd. Na meer dan vierhonderd jaar is de zeilmakerij uit het pand verdwenen.

Conclusie

Algemeen wordt aangenomen dat bij de verkoop van een stuk grond (een gedeelte van) het daarop rustende hofstedengeld meeging. Dat geldt echter niet voor de onderzochte percelen. In de vijftiende eeuw en ook later zijn de achtererven verkocht zonder de verplichting tot het betalen van hofstedengeld. Bij de uitgifte in de dertiende eeuw vormden de percelen Westhaven 64 en 65 wellicht één geheel. De uitgifte van percelen met 24 penningen per roede zal na 1343 hebben plaatsgevonden, aangezien de percelen aan de Keizerstraat dat jaar nog voor 18 penningen per roede zijn uitgegeven. De demping van de waterloop die de Haven met de gracht van de Peperstraat verbond, heeft vermoedelijk tussen 1343 en 1397 plaatsgevonden. Vlak voor de demping zal een sluis in de IJsseldijk zijn aangelegd voor de afvoer van het water uit de gracht van de Peperstraat. In het pand Westhaven 65 was tussen circa 1475 en 1563 een brouwerij en aansluitend tot circa 1990 een zeilmakerij gevestigd. Het archiefmateriaal verstrekt geen informatie over het uiterlijk van het gebouw. Een bouwhistorisch onderzoek in de panden Westhaven 65 en 64 zou uitkomst kunnen bieden. De panden hebben namelijk veel met elkaar gemeen, zoals een binnenmuur en een kelder. Bovendien zijn de muren van het pand Westhaven 64 met wel 40 cm ongewoon dik. Over de oorspronkelijke naam van het pand tenslotte is niets teruggevonden.

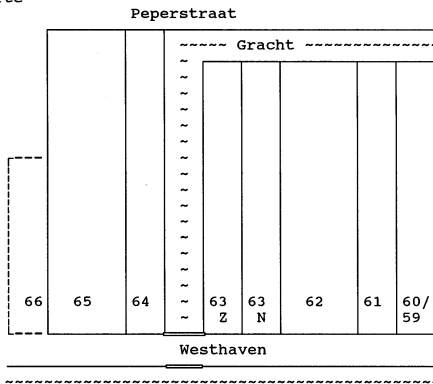
Bijlage 1: Eigenaren van het pand Westhaven 65⁹

Het beginjaar van de periode, dat de eigenaar het perceel in zijn bezit heeft, is het jaar van de oudste vermelding waaronder de persoon te boek staat en het eindjaar is het jaar van de jongste vermelding.

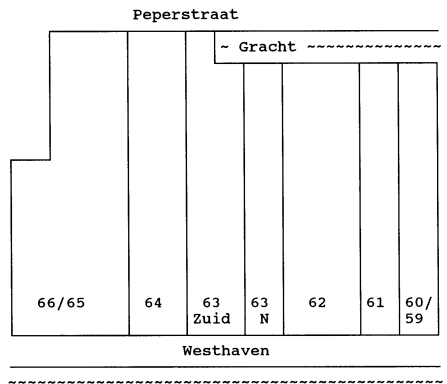
1386-1426	Lauwerijs Claesoën
1427-1455	Kerstant Allertsz
1456-1467	Ermhout Gerijtsz
1467-1475	Dirc Lambrechtsz, bierbrouwer
1475-1518	Gerit Dircz Lambrechtsz, bierbrouwer
1518-1534	Heijnrick Gherijtsz, bierbrouwer
1534-1563	Nanne Heijnrickdr Scaverdax weduwe van Heinric Gerijtsz, bierbrouwster
1563-1593	Jacob Adriaensz/Ariens de Licht, zeilmaker
1594-1647	Jacob Adriaensz/Ariensz Bosch, zeilmaker
1647-1677	zijn erfgenamen
1677-	Anthony Timmers, zeilmaker
-1757	Anthony Moors, zeilmaker
1757-1804	Jan Verhaer, zeilmaker
1804-1807	Ignatius Scheurwegen
1807-	Jan Ypelaan, zeilmaker
-1856	Jan Ypenlaan junior, zeilmaker
1856-1875	Jan Janszoon Ypenlaan, zeilmaker
1875-1912	Johannes of Jan (Janszoon) Ypenlaan, zeilmaker Jan Ypenlaan junior, machinist bij Koninklijke Marine te Singapore
1912-1930	Gerrit Janssen, hoedenmaker te 's-Gravenhage
1930-1990	Naamloze Vennootschap Maatschappij tot exploitatie van onroerende

Bijlage 2: Plattegronden

Uitgifte

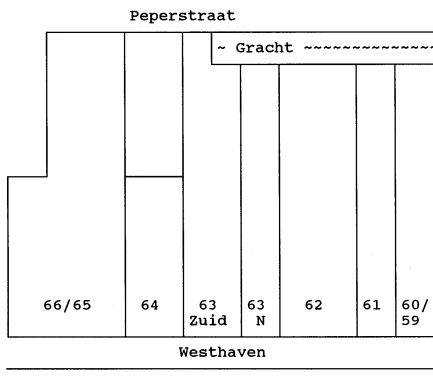
1397

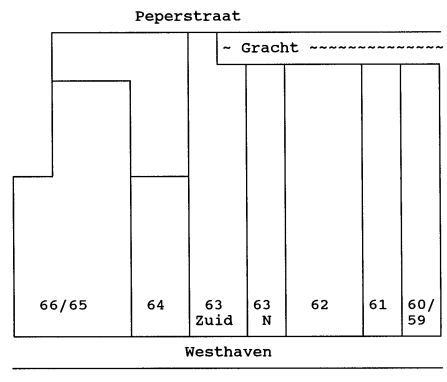
Tekening 1

Tekening 2

1447

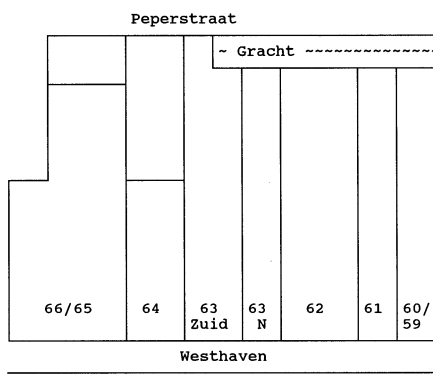
1467

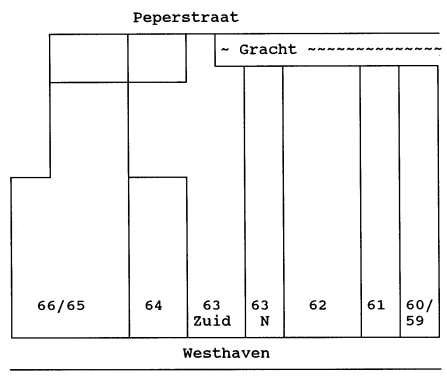
Tekening 3

Tekening 4

1551

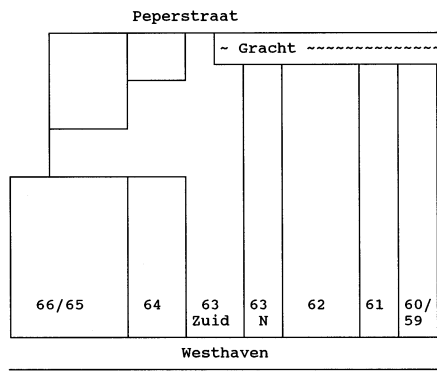
1571

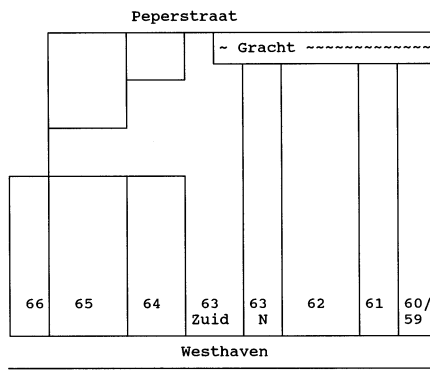
Tekening 5

Tekening 6

1578

1590

Tekening 7

Tekening 8

Kadastrale kaart van 1830

Noten

- 1 K. Goudriaan, B.J. Ibelings & J.C. Visser, *Het Goudse hofstedengeldregister van ca. 1397 en andere bronnen voor de vroege stadsontwikkeling van Gouda* (Hilversum 2000).
- 2 J.E.J. Geselschap, *Regesten van het Verenigd Wees- en Aalmoezeniershuis te Gouda. regesten 1314-1572* (Gouda 1960) regist 137.
- 3 Streekarchief Hollands Midden (SAHM), oud-archief van Gouda, inv.nr.288, Keurboek 1390-1439, waarin opgenomen het Poorterboek 1390-1417.
- 4 Ibidem
- 5 J.E.J. Geselschap, *Archief der beide gasthuizen. Regesten 1315-1571* (Gouda 1962) regist 246.
- 6 J. Taal, *De archieven van de Goudse kloosters* (s-Gravenhage 1957) regist 270.
- 7 Ibidem, regist 271.
- 8 SAHM, Oud-archief Gouda, inv.nr. 43, Vroedschapsboek 1522-1558, fol. 270v, 13 juli 1553.
- 9 Tot 1830 Matthijs, Westhaven, aanwezig in het SAHM. Van 1830-1970 het kadaster, eveneens aanwezig in het SAHM benevens de aldaar aanwezige adresboeken van 1932/33-1942 en 1950.